

El català en risc? Reptes i oportunitats

Barcelona, 5 de febrer de 2022

El català en risc? Reptes i oportunitats

Preàmbul

La cultura d'un país en general i la llengua en particular constitueix l'eix vertebrador dels seus valors cívics i socials. El català -i l'occità en el seu cas- com a llengua pròpia de Catalunya, configura el nostre bé cultural més preuat. Preservar la llengua catalana i ensenyar a estimar-la és un deure que tenim com a societat.

Durant dècades, el creixement de l'ús social de la llengua catalana ha tingut dos pilars fonamentals: l'escola i els mitjans de comunicació, amb TV3 al capdavant, i també la ràdio pública i privada, han contribuït de manera impagable a normalitzar la presència de la llengua. Aquests pilars, però, presenten avui esquerdes importants.

Veiem com el català reula a les escoles i s'arracona en les noves reformes de la llei de l'audiovisual. La constant històrica per minimitzar la presència i la normalització de la llengua catalana per part de l'Estat espanyol ha estat invariable al llarg dels temps. En un moment en què diferents factors socials i polítics posen en risc la seva supervivència, donar-la a conèixer i potenciar el seu ús és una prioritat.

En aquest context des de l'*Associació Ciutadana Barcelona 2020* hem volgut generar un espai de debat sobre la situació actual del català i reflexionar sobre aquelles accions que puguin ajudar a revertir-la i tornar a potenciar el seu ús. Amb aquest objectiu el passat 5 de febrer vam dur a terme, acompanyats de la sociolingüista *Carme Junyent*, actual presidenta de *Consell Lingüístic Assessor* de l'actual govern i de l'*Àlex de la Guia*, creador del web desdelsofa.cat, el seminari ***El català en risc? Reptes i oportunitats***,

En aquest espai de reflexió la sociolingüística Carme Junyent ens alerta "El que està passant al català li passa al 95% de les llengües. El 95% de la humanitat parla el 4% de les llengües i fa vint anys el 95% en parlaven el 5%", però també ens esperona "Si no ens en sortim nosaltres, qui més ho pot fer?".

Segons Junyent la desaparició d'una llengua ve marcada per diferents fases. En una primera fase la societat es fa bilingüe i "el bilingüisme porta a la substitució". Una possible acció doncs seria potenciar la diversitat lingüística, no només com una eina d'enriquiment lingüístic i de reconeixement de la diversitat d'aquells que viuen a Catalunya, sinó també com una estratègia de preservació de la nostra llengua.

En una segona fase s'interromp la transmissió intergeneracional. Quan passa això el 50% de les llengües desapareixen aviat. I finalment s'entraria en una tercera fase on la llengua mor. Però quan passa això –ens explica- les causes mai són lingüistes “sovint trobem una alteració de la relació entre la llengua i el territori”.

En quina fase en trobem? En aquest sentit, ens remarca una dada, “dels usos lingüístics entre el 2003 i el 2013 a Catalunya han desaparegut 2036 parlants del català”. Sembla doncs que l'augment del bilingüisme comença a tenir efectes.

Aquest document que ara presentem vol ser una síntesi de les conclusions obtingudes en els tres àmbits de reflexió d'aquest seminari: l'educatiu, el cultural i el de les xarxes de comunicació i plataformes digitals.

Amb aquesta acció volem impulsar el debat ideològic i seguir contribuint en la defensa i la promoció del català i la cultura catalana, arribant als diferents agents i líders socials, polítics econòmics i culturals del País.

1. Àmbit educatiu: El Català a l'escola, llengua d'oportunitats

“És urgent recuperar l'ús espontani del català entre l'alumnat”

Carme Junyent

El passat mes de desembre el nostre model d'immersió lingüística va rebre una estocada per part del *Tribunal Suprem* avalant la Sentència del *Tribunal Superior de Justícia de Catalunya* (TSJC) de consagrar el 25% de les classes en castellà a les escoles i rebutjant el recurs presentat per la Generalitat.

Aquesta resposta va fer activar totes les alarmes i mobilitzar les entitats -com Som escola- davant el que s'ha entès com una acció intervencionista de la justícia davant un debat que hauria de ser pedagògic i sobre un model lingüístic recollit en l'article 11 de la *Llei, de 10 de juliol del 2009, d'educació* i acordat per una àmplia majoria dels partits polítics. Un model que ha aconseguit aplegar també el consens de tota la comunitat educativa, tal com reflecteix el *Manifest del Consell Escolar de Catalunya en defensa del model lingüístic de l'escola catalana* on es rebutja les intervencions polítiques o sentències judicials, com la recent del Tribunal Suprem del 25%.

Cal dir també que si bé la sentència del TSJC va ser elaborada en un moment que la LOMCE parlava de la llengua castellana com a vehicular, la resolució del Tribunal Suprem arriba sota una LOMLOE que retorna als governs autonòmics la competència d'escollir la llengua vehicular.

Tot i l'amenaça que representa aquestes intervencions judicials, no podem passar la greu situació ja existent del català als centres educatius. Les dades extretes de *l'Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO a Catalunya (novembre de 2021) elaborat pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu* són contundents, professorat i alumnat utilitzen cada cop menys el català als centres. Els resultats confirmen la recessió del català com a llengua vehicular.

Actualment, només el 46,8% dels docents es dirigeixen a l'alumnat dins de l'aula en català mentre que en el 2006 aquest indicador era del 67,7%. Cal observar que no es dona una diferència significativa segons el grau de complexitat dels centres educatius. Per tant, sinó podem atribuir la causa a la composició social del centre ni al perfil lingüístic de l'alumnat, haurem de preguntar-nos si la responsabilitat no cau en el mateix professorat i quines

causes el motiven. Aquestes dades són encara més esfereïdores quan l'alumnat es dirigeix al professorat. Aquest usa el català només en un 39,4% dels casos.

Segons la investigadora del Centre de recerca en sociolingüística i comunicació de la Universitat de Barcelona, **Montserrat Sendra[i]** hi ha 4 causes ben clares del retrocés que el català va tenint als centres educatius: 1- l'augment d'alumnes que no tenen el català com a llengua inicial, 2- el fet de passar-se al castellà quan en un grup un alumne el parla. 3- l'increment – i a conseqüència de l'anterior- de treball col·laboratiu entre l'alumnat als centres educatius. 4- els pocs referents d'oci en català, amb pocs continguts i poc atractius.

Però anem a pams. Pel que fa a la primera causa mencionada, veiem que entre la població de quart d'ESO del 2021, només el 32% d'alumnes tenen el català com a llengua inicial, enfront del 38%, que tenen com a llengua inicial el castellà, una diferència, doncs, de 5,3 punts percentuals quan en el 2006 la diferència era de només 3 punts percentuals.

Davant doncs d'aquest increment els processos d'acollida prenen rellevància. Quan el català no s'ha rebut per transmissió generacional l'escola hauria de ser un element compensatori i equitatiu. És veritat que tenim bons instruments com *les aules d'acollida*, però hem d'admetre que en general els processos d'acollida han resultat ineficients. Quan un alumne arriba i veu la realitat sociolingüística que ja hem descrit és difícil que vegi la utilitat d'aprendre'l i més en aquells casos que tenen el castellà com a llengua inicial. En aquest sentit, val la pena ressaltar el canvi en la composició social, l'alumnat estranger que ha arribat en els últims 5 anys a Catalunya és majoritàriament d'Amèrica del sud i ha passat de representar el 14,3% de tot l'alumnat estranger en el 2013 a un 30,0% en el 2021.

*“És urgent recuperar l'ús espontani del català entre l'alumnat” comenta Carme Junyent”. Sí, molts cops s'ha comentat que l'alumnat veu el català com la llengua dels “profes” i si volem que percebin la necessitat d'usar-la, caldrà introduir en els processos d'acollida accions orientades a potenciar el català com a eina d'interacció entre l'alumnat. Les *parelles lingüístiques* en el marc del Servei comunitari, en són un bon exemple.*

La segona causa que apuntava Sendra feia referència al fet que l'alumnat català parlant sovint es passa al castellà quan un integrant del grup utilitza aquesta llengua. Així trobem, fent referència novament a l'estudi del Consell superior d'Avaluació, que entre companys, fora de classe, aquells que fan servir el català “sempre o gairebé sempre” només representen un 21,2% dels casos mentre que en el 2006 aquest percentatge era del 33n%. Així mateix, val la pena remarcar que l'alumnat que té el català com a llengua d'identificació l'usa només en un 62,9%, mentre que en el 2006 ho feien en un 72,6 %. En el cas dels que

tenen el castellà com a llengua d'identificació només un 11, 7% usa el català entre companys. Està clar quin és el perfil d'alumne que canvia de llengua. Calen doncs polítiques de sensibilització a l'alumnat sobre el grau d'incidència de les seves accions sobre el retrocés o desaparició d'una llengua. Però també cal l'estimulació d'accions que incentivin l'ús del català com eina de socialització: gestió d'activitats als patis, activitats d'expressió artístiques com el teatre, les performances, reprendre les revistes digitals o ràdios escolars...

Sendra assenyala com a tercer factor l'augment de treball col·laboratiu als centres educatius. Les noves línies d'innovació i transformació educativa aposten pel treball col·laboratiu i en projectes. Les dades ens indiquen que l'alumnat utilitza el català quan treballen en grup només en un 21% dels casos mentre que en el 2006 aquesta xifra era del 67,8%. En aquest cas el grau de complexitat dels centres educatius i el lloc de naixement són variables determinants. En aquest sentit, el rol del docent es fa imprescindible. Quan parlen en castellà, caldria demanar-los de forma positiva, argumentant i amb empatia i que ho facin en català.

I per últim Sendra esmenta com a factor els pocs referents d'oci en català, pocs continguts i poc atractius que tenen el nostre alumnat. Si bé això recau en el temps fora escola també des dels centres podríem fer algunes coses. Potser cal treballar amb continguts audiovisuals en català. Materials didàctics elaborats per exemple per TV3 i vinculats a l'espai *Super tres* o material de plataformes en català, incentivant alhora el seu ús.

Malgrat les evidències de retrocés, en l'àmbit escolar seguim escoltant qui tot i considerar necessària una escolarització en català per a tothom, considera insuficient les hores impartides en castellà. L'argument? Igualar les dues llengües oficials a Catalunya. Però s'obliden que quan parlem d'igualtats el que compte no és el número d'hores de classe que els nostres joves reben en cada llengua, sinó la competència que al final de l'escolarització han estat capaços d'adquirir. I en aquest sentit les dades també són clares. Segons els resultats de les proves de competències bàsiques del curs 2020/2021, l'alumnat que té com a llengua familiar el català obté una puntuació mitjana global en llengua castellana 6 punts per sobre d'aquells que no usen el català com a llengua familiar. Aquesta diferència augmenta en 9 punts en el cas de la competència en llengua catalana.

Però reprenem les causes del retrocés. A les ja mencionades valdria la pena afegir-ne alguna més. Per començar podríem pensar que el retrocés en l'ús de la llengua catalana del professorat pot venir reforçat en part per la indefinició del desplegament legislatiu. Cal

recordar que l'article 11 de la *Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació* diu textualment “el català, com a llengua pròpia de Catalunya, és la llengua normalment emprada com a llengua vehicular i d'aprenentatge del sistema educatiu”. La poca precisió del terme “normalment” dificulta sens dubte les accions de supervisió pròpies de la inspecció d'educació. Cal doncs avançar en el desplegament legislatiu que ens permeti preservar el català com a llengua vehicular.

Un altre aspecte a tenir en compte és la bretxa que s'obre en l'ús del català en el pas de primària a secundària. Segons Eulàlia Buch [ii], cap de l'Àrea social de la Plataforma per la Llengua, “el 2019 ja es va alertar de la situació a l'Estudi sociolingüístic als patis d'escoles i instituts de zones urbanes de Catalunya”. Buch insisteix que “tan sols el 35% dels alumnes de primària parlen en català, però a secundària aquest percentatge és del 14%” menys de la meitat. A secundària es trenca doncs la línia de continuïtat. Caldrà anar pensant en estratègies com els projectes lingüístics de zona per tal de donar continuïtat i coherència en el tractament de les llengües entres els diferents centres i nivells d'una mateixa zona educativa. Un gran aliat el trobaríem en el desenvolupament dels *Plans educatius d'entorn*.

Un altre factor rellevant seria l'educació no formal. **És ben sabut que per consolidar l'aprenentatge d'una llengua cal practicar-la en contextos significatius, funcionals i, especialment, en entorns directament vinculats a les experiències emocionals i lúdiques dels joves. Dit d'una altra manera, cal que els joves trobin en el català un sentit, una utilitat. Però la realitat en l'horari no escolar és ben desoladora, sent especialment crítica en les activitats esportives. Només el 28,5% de l'alumnat de 4t d'ESO per a dur a terme activitats d'esports fora l'horari lectiu ho fan en català. Tot i que amb altres tipus d'activitats trobem l'ús del català amb índex més elevat, com és el cas de la música i dansa amb un 44.1% o les associacions del lleure amb un 39,9%, en totes l'ús del català és troba en una situació minoritària. Caldrà invertir més en polítiques incentivadores, com la sensibilització als monitors de lleure i esports, que fomentin l'ús del català en els espais extraescolars i de lleure educatiu.**

I per últim no m'agradaria acabar aquest apartat de possibles causes del retrocés del català a l'escola sense reprendre una frase de Carme Junyent enunciativa en el primer paràgraf “el bilingüisme porta a la substitució” i intentar analitzar-la en el marc escolar. Si tornem a focalitzar-nos en els resultats de l'estudi mencionat anteriorment podem extreure també algunes conclusions. Mentre el percentatge d'alumnes de 4t d'ESO que té tant el català com el castellà com a llengua inicial augmenta 4 punts percentuals respecte al 2013, disminueix el percentatge d'aquells que tenen com a llengua inicial el castellà (4 punts percentuals) i especialment el català (7 punts percentuals). Així mateix, mentre el bilingüisme augmenta,

disminueix 9 punts percentuals respecte del 2006 els alumnes que tenen el català com a llengua d'identificació, mentre que augmenta en un 4% aquelles que tenen el castellà. Una interpretació seria que l'augment del bilingüisme aniria en detriment de l'ús del català i en benefici del castellà. En aquest sentit, accions orientades a preservar la diversitat lingüística com l'aprenentatge de llengües d'origen en temps extraescolar o de terceres llengües en el currículum serien un bon instrument.

Què podem fer per revertir aquesta tendència? N'hem anat anotant al llarg del discurs. Carme Junyent ens respon en el seminari que d'entrada cal mostrar un discurs alternatiu i demostrar que és per viure, no només per treballar, que necessitem l'ús del català. En aquest sentit, cal remarcar els avantatges del model d'immersió lingüística. Cal fer veure que treballar l'ús del català a l'escola és treballar un camp d'oportunitats. Defensar el català com a llengua vehicular als centres educatius no només ens aporta igualtat d'oportunitats, que també, sinó que ens ajuda a configurar un país incliusiu i cohesionat. El català, entès com a eina bàsica de comunicació quotidiana, esdevé un pont entre les persones de diverses procedències. El català ha de permetre compartir espais, apropar mirades i interactuar.

Hem de preservar el model d'immersió lingüística que ha definit l'educació del nostre país en les darreres dècades on el català ha de tornar a ser el protagonista del nostre sistema educatiu. Convé que hi hagi una sensibilització per part de tota la comunitat educativa i la societat en general sobre la necessitat de mantenir el català com a llengua vehicular de les escoles i estendre el seu ús a contextos més amplis a fi de garantir la seva preservació i fer d'ella un instrument d'apropament entre les persones i que ens ajudi a construir una societat més justa i cohesionada.

---

[i] L'ofici d'educar (suplement). <https://open.spotify.com/show/3ZEI6En4sF3jaekH9mmiid>. 05/11/21

[ii] *L'ús del català a l'aula ha disminuït un 15% en els últims 15 anys.* Social. Cat <https://www.social.cat/noticia/15548/lus-del-catala-a-laula-ha-disminuït-un-15-en-els-ultims-15-anys>. 05/11/21

2. Àmbit de la cultura: els nous reptes del català en el món de la cultura

En un món globalitzat les societats són cada cop més diverses, en termes de cultura, llengua i religió. Precisament en un context en què calen grans consensos per afrontar els reptes que un país té plantejats, apareixen aquestes forces centrífugues que accentuen les diferències. Sense una identitat compartida, més enllà de les singularitats de cadascú, es fa difícil gestionar la complexitat. D'aquí la importància de cultivar un sentit de pertinença comú a tota la ciutadania. A Catalunya, la llengua constitueix un factor de cohesió social, de no discriminació per raó d'origen o de classe social. Volem seguir sent un sol poble: una comunitat de persones fraternal, amb drets i deures, que es relliguen a través d'una llengua i d'una cultura pròpies per senyorejar el seu esdevenidor.

La defensa del català ateny tothom, ha de transcendir les fronteres ideològiques. De no fer-ho, reduïm el perímetre d'aquells que donen suport al model d'escola catalana i la immersió lingüística. El professor Marc Roig sosté al seu darrer llibre que llengua i cultura han de ser vasos comunicants. Sense una política cultural i mediàtica que reforci i prestigii el català, la nostra llengua no se'n sortirà. Tenim les eines per aconseguir-ho, només cal definir amb claredat les prioritats i un full de ruta per implementar-les des dels poders públics, tot trencant els compartiments estancs. I conscienciar la ciutadania del que està en joc: el futur d'allò que ens uneix com a nació.

Malgrat les dificultats, com en èpoques fosques del passat, ens en sortirem: perquè estimem la llengua, perquè valorem les nostres riques tradicions, perquè estem oberts als nous corrents i al talent, vingui d'on vingui. Apostem per la cultura com a eix vertebrador de la identitat personal i col·lectiva; ambicionem una xarxa cultural de qualitat i en tots els registres, arrelada al territori i que s'expressa en català. Una cultura sensible al llenguatge de les noves generacions i que té en compte els seus referents mediàtics; una cultura que també manté viu el llegat de molts anys d'història, de moltes lluites compartides.

S'ha d'incrementar el pressupost del Departament de Cultura, d'acord amb els estàndards dels països avançats; cal estabilitzar les condicions laborals dels professionals de la cultura en tots els seus àmbits. S'han d'incentivar les aportacions privades a la cultura, millorant la regulació del mecenatge. Cal reforçar econòmicament la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, perquè torni a esdevenir el tractor que impulsa la indústria audiovisual a Catalunya. I, el més important de tot, hem de ser plenament conscients que sense una cultura catalana potent, la nostra llengua patirà un declivi sostingut en el temps.

3. Àmbit de comunicació: el català en els mitjans de comunicació

La Corporació Catalana de Ràdio i Televisió CCRTV, una de les prioritats del govern de Jordi Pujol, es va crear l'any 1983 amb la Llei 10/1983 del Parlament de Catalunya.

Segons recull Jordi Pujol en les seves memòries, «en el nostre projecte de país, una ràdio i una televisió públiques havien d'ajudar a defensar la llengua i a construir la consciència de catalanitat. [...] La ràdio i la televisió van ser, doncs, una prioritat i les vam tirar endavant a la primera legislatura i des del Departament de Presidència mateix». El juny del 1983 van començar les emissions de Catalunya Ràdio, i al setembre s'hi van afegir les de Televisió de Catalunya, amb el canal TV3.

El naixement de TV3 i Catalunya va significar un abans i un després en el marc audiovisual català. Durant el franquisme la presència del català en els mitjans de comunicació va ser residual, si bé, cal destacar la qualitat dels programes del "Circuit Català" de Radiotelevisió Espanyola i durant la Transició la creació de Ràdio 4, emissora del grup Radio Nacional d'Espanya, que fou la primera estació de ràdio que va emetre íntegrament en català, des de la Guerra Civil, amb una cobertura nacional.

La creació de la CCRTV va ser un pas qualitatiu per a la creació de continguts en català, alhora que va ser una aposta per a la modernització del sector audiovisual en la nostra llengua.

A la dècada dels 80, la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió va fer entrar el català a tots els menjadors de casa. Es va fer una feina excel·lent a l'hora de produir, triar i doblar al català continguts audiovisuals que enganxarien tots els públics a la pantalla sota una mateixa llengua. De retruc, el català esdevenia idioma de socialització i d'imaginari compartit i útil.

Programes com el CLUB SUPER3, Vostè Jutja o el doblatge de sèries de renom internacional com Dallas van liderar i connectar amb un espai generacional i, per tant, van fer que els mitjans de la CCRTV tinguessin una audiència transversal.

Però l'espectador actual de TV3 ja no és intergeneracional: ha envellit i no hi ha hagut relleu. La fragmentació de canals que va portar la TDT, que en una primera etapa es va gestionar amb força èxit mitjançant l'obertura de nous canals com el 3/24 o el 3XL i, més tard, l'eclosió de les xarxes socials i les plataformes de streaming han comportat grans canvis en els hàbits de consum audiovisual. El tancament dels canals infantil i juvenil en època de retallades ha escapçat l'imaginari compartit i en català de les noves generacions.

El consum audiovisual català s'ha diversificat i com a resultat, les generacions més joves no consumeixen la televisió tradicional. El públic d'avui dia ja no és un consumidor estàtic en el temps i en l'espai. Per començar, els continguts han d'estar pensats per a l'era multiplataforma i han d'anar més enllà de la tradicional pantalla de televisió, que encara és rellevant però que ha de viure dins d'un ecosistema digital molt més treballat, tant en apps com en la seva presència a YouTube i a les xarxes socials actuals i futures.

Si volem una llengua normalitzada hem de ser capaços de poder incidir en aquests nou vehicles de comunicació. En aquesta línia plantegem aquestes propostes:

- Els mitjans i els professionals dels mitjans són models. Per tant, des d'un punt de vista de llengua, actuen com a referents. Calen mitjans i comunicadors que siguin modes de llengua.
- La Generalitat de Catalunya ha d'invertir en continguts, especialment audiovisuals, perquè els joves en consumeixin.
- En 10 anys, el pressupost de la CCMA ha minvat gairebé en 100 milions d'euros. Són necessaris més diners i també uns objectius actualitzats.

- Hem de ser capaços d'arribar a nous públics. Això comporta tornar a dibuixar noves estratègies i apostar també per nous perfils professionals.
- Cal rejuvenir l'espectador mitjà de TV3 i fer que l'ecosistema audiovisual en català desperti interès entre els nouvinguts.
- La producció de ficció en català hauria de tornar a ser una de les raons de ser de la Corporació: programes, sèries, animació i pel·lícules per a totes les edats i perfils que posin la indústria a treballar. TV3 ha de recuperar l'estratègia de ser una televisió de País.
- Cal la creació d'una Institució de l'Audiovisual en Català, per impulsar doblatges i subtitulats, augmentar la presència de la llengua a YouTube, Tiktok, les xarxes, l'infantil i el juvenil, etc.
- Apostar per la promoció dels Influencers en català.
- S'ha de fer un màrqueting emocional sobre els mitjans de comunicació en català per tal de donar a conèixer la seva oferta i atreure i fidelitzar a nous públics.